

Судова практика розгляду кримінальних проваджень

УДК 343.21:343.846

ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСОВЧОЇ ПРАКТИКИ Ч. 8 СТ. 154 КВК УКРАЇНИ

Коломієць Наталія Володимирівна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного університету*

Розглянуто окремі питання застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким в порядку ч. 8 ст. 154 КВК України. Визначено особливості та проблеми правового регулювання даної правової норми. Опрацьовано зміст ч. 8 ст. 154 КВК України з позиції теорії права та практика застосування, надано рекомендації відносно вдосконалення законодавчого регулювання з урахуванням інтересів суспільства та держави.

Ключові слова: заміна невідбутої частини покарання більш м'яким; законодавство; правове регулювання; проблеми; умовно-дострокове звільнення; недоліки.

Рассмотрены отдельные вопросы применения замены неотбытой части наказания более мягким в порядке ч. 8 ст. 154 УИК Украины. Определены особенности и проблемы правового регулирования данной правовой нормы. Обработано содержание ч. 8 ст. 154 УИК Украины с позиции теории права и практика применения, даны рекомендации на совершенствование законодательного регулирования с учетом интересов общества и государства.

Ключевые слова: замена неотбытой части наказания более мягким; законодательство; правовое регулирование; проблемы; условно-досрочное освобождение; недостатки.

Kolomiyets N.V. LAW ENFORCEMENT ISSUES Part 8. of Article 154 of the Criminal Code of Ukraine

The article deals with selected issues of the use of replacement of the unserved part of the sentence with a more lenient according to Part 8 of the Article 154 of the Criminal Code of Ukraine. The peculiarities and problems of legal regulation of this legal provision are determined. The content of Part 8 of the Article 154 of the Criminal Code of Ukraine is reviewed from the point of view of the theory of law and practice; recommendations regarding the improvement of

legislative regulation taking into account the interests of society and the state are given.

Key words: replacement of the unserved part of the sentence with a more lenient; legislation; legal regulation; issues; conditional release; deficiencies.

Постановка проблеми. Досліджуючи норми КВК України необхідно відмітити тенденцію, яка склалась в українському законодавстві: теорія і практика не відповідають один одному. Сьогодні існують ситуації коли юристи-теоретики і юристи-практики не те, що не погоджуються з тією чи іншою позицією, а взагалі не розуміють один одного стосовно деяких питань. Така ситуація існує, бо норми кримінально-виконавчого законодавства не знаходять своєї правильної практичної реалізації. Адже стаття є, яка на перший погляд регулює ту чи іншу сферу кримінально-виконавчих відносин, але вона «мертва», бо зовсім не працює на практиці.

Таких статей в КВК України багато, вважаємо за доцільне розглянути одну з них - ч. 8. ст. 154 КВК неправильне застосування якої руйнує всі принципи кримінально-виконавчого права, перекреслює всі європейські цінності, на яких зараз будується кримінально-виконавча політика держави. Це корупційногенна норма, яку в залежності від того, як «необхідно вирішити справу», з радістю застосовують „служителі Феміди”.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Питання кримінально-виконавчого права були і є у полі зору як вітчизняних так і зарубіжних вчених, таких як: В.А. Бадира, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.О. Глушков, О.М. Джужа, Т.А. Денисова, О.Г. Колб, В.О. Корчинський, О.В. Лисосед, Р.М. Підвисоцький, В.М. Романов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, С.Я. Фаренюк, С.І. Халімон, С. В. Царюк, Ю.В. Шинкарьов, І.С. Яковець та ін.

Невирішені раніше проблеми. Однак сьогодні в Україні значна частина проблем, пов'язаних з застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно достроковим звільненням, ще не

вирішені, перш за все, внаслідок недоліків чинних нормативно-правових актів, які юристи практики трактують неоднозначно.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення проблем у сфері правового регулювання застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Опрацювати зміст ч. 8 ст. 154 КВК України з позиції теорії права та практики застосування, надати рекомендації відносно вдосконалення законодавчого регулювання даної проблеми з урахуванням інтересів суспільства та держави.

Виклад основного матеріалу. В Кримінальному кодексі України, в XII розділі (звільнення від покарання та його відбування) передбачено різні види звільнення від відбування кримінального покарання. Основну увагу серед усіх привертає заміна невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-дострокове звільнення, як таке, що є найбажанішим результатом для засуджених під час відбування покарання. Однак, захисники звертаючись до суду з клопотанням про застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-достроковим звільненням, можуть отримати несподівані судові рішення. Основна проблема полягає в неоднозначному (нечіткому) трактуванні ч. 8 ст. 154 КВК, хоча, можливо, трактують юристи-практики її вірно, а законодавець сформулював некоректно.

Дана стаття регулює порядок дострокового звільнення від відбування покарання. Зокрема в частині 8 ст. 154 КВК закріплено «Особи, звільненні від відбування покарання з випробуванням або в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо вони були направлені у місця обмеження волі або позбавлення волі у випадках, передбачених законом, можуть бути знову представлені до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким не раніше ніж через рік з дня винесення ухвали про направлення у місця обмеження волі або позбавлення волі».

На наш погляд, доцільно буде з позиції теорії розподілити до кого саме може бути застосована дана норма. Адже сьогодні в судовій практиці не існує єдності думок стосовно строку, після якого можливо клопотати про умовно-дострокове звільнення після заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Перш за все визначимо випадки передбачені законом, коли особи звільненні від відбування покарання з випробуванням або в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким направляються у місця обмеження волі або позбавлення волі. Одразу відмітимо, що норми КВК України таких випадків не передбачають. А оскільки інститут звільнення від відбування покарання є міжгалузевим інститутом, то це прямо вказує на те, що він регулюється не тільки нормами КВК, а і КК України. Якраз такі випадки і передбачені КК України. Зокрема, в ч. 2 ст. 78 КК зазначено «якщо засуджений, до якого застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчиняє правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання» [1, с. 47].

Що стосується випадків, коли особи до яких застосовано заміну невідбутої частини покарання більш м'яким можуть бути направлені у місця обмеження або позбавлення волі, то знову ж таки, це єдиний випадок передбачений КК України – «якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин» (ч. 6 ст. 82 КК України).

Отже, ч. 8 ст. 154 КВК України не стосується засуджених, які відбували покарання в виправних колоніях, стали на шлях виправлення, і до них застосовано заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, саме тому вони були переведені до виправного центру.

А дана норма регламентує порядок дострокового звільнення від відбування покарання осіб до яких було застосовано ст. 75 КК або 82 КК, але

які не виправдали надії суду на можливість виправитися без ізоляції від суспільства.

На думку Романова М.В. зміст ч. 8 ст. 154 КВК України дає можливість стверджувати, що ця стаття розрахована, перш за все, саме на такі випадки, коли засуджений, що знаходиться на іспитовому строці може опинитися у місцях обмеження або позбавлення волі лише у зв'язку з порушенням обов'язків, які на нього покладаються під час іспитового строку або вчинення нового кримінального правопорушення.

Фактично, мовна конструкція ч. 8 ст. 154 КВК України передбачає наявність двох юридичних фактів, перший, це перебування засудженого на іспитовому строку або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, другий це направлення у місця обмеження або позбавлення волі у випадках, передбачених законом [2, с. 67]

Окрім того, спробуємо проаналізувати дану норму з іншої позиції. Сьогодні науковці не мають єдиного погляду стосовно того чи є заміна невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-дострокове звільнення - заохоченнями. Одні підтримують дану позицію інші ні. Романов М.В. вважає, що заміна невідбутої частини покарання більш м'яким відноситься до заохочень, а умовно-дострокове звільнення ні.

Але якщо залишити дискусію з даної теми та керуватися нормативно-правовими актами, то варто згадати те, що згідно КВК заміна невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-дострокове звільнення донедавна були найвищим щаблем в системі заходів заохочення, які застосовувалися до осіб засуджених до позбавлення волі. Необхідно зазначити, що з квітня 2017 року набули чинності зміни КВК України, які кардинально змінили систему заходів заохочення. А саме з ст. 130 КВК (заходи заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі) були виключені такі заходи заохочення, як заміна невідбутої частини покарання більш м'яким та умовно-достроково звільнення від відбуття покарання, але серед заходів заохочення, які застосовуються до осіб засуджених до обмеження волі (ст. 67 КВК

України) і заміна невідбутої частини покарання, і умовно-достроково звільнення від відбуття покарання залишилося. Отже, якщо виходити з позиції КВК, де і УДЗ, і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким розміщені в статті під назвою заходи заохочення, то напевно законодавець їх вважає заходами заохочення.

Таким чином засуджені, які відбували покарання у виправних колоніях, та які стали на шлях виправлення і суд до них застосував заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, в результаті чого вони були переведені до виправного центру відбувати подальше покарання, мають можливість клопотати про УДЗ не чекаючи одного року. Адже ст. 67 КВК (заходи заохочення, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі) та 69 КВК (порядок застосування заходів заохочення і стягнення, до осіб, засуджених до обмеження волі) термінів стосовно УДЗ не мають. Єдина вимога – щоб засуджений довів своє виправлення. Але, якщо поведінка засудженого вже була схвалена державою у вигляді ухвали про застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, то це вже спростовує можливість застосування УДЗ.

Однак, судді цього моменту не враховують, вони відхиляють клопотання таких засуджених, якщо не дотримується термін один рік. З нашої точки зору, в цьому випадку порушується суб'єктивне право засуджених на заохочення. Доречно зауважив А.Ф. Сизий стосовно того, що суб'єктивне право на заохочення у засуджених виникає після досягнення певних успіхів або показників, які породжують обов'язок адміністрації установи виконання покарання застосувати той чи інший захід заохочення і тим самим публічно відмітити їх сумлінну поведінку [3, с. 145]. З даною позицією ми погоджуємось, бо якщо до засудженого застосовано заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, тим самим держава вже визнає процес позитивних змін і якщо підстава, щодо строку після відбуття якого може бути застосовано УДЗ дотримана (1/2, 2/3, 3/4), то для чого ув'язненого ще тримати рік в УВП. Можливо така особа за пів року доведе своє

виправлення. Окрім того, ми переконані, що таке поверхневе відношення юристів-практиків, зокрема суддів, до кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, яке вирішує долю людей, нехай і злочинців, але, які стали на шлях виправлення, призведе до остаточного руйнування і без того слабкої пенітенціарної системи, посіє зневіру серед засуджених у можливість виправлення, ресоціалізації.

Підкреслимо, що мета кримінально-виконавчого законодавства України – створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених (ст. 1 КВК). З нашої точки зору, держава (в тому числі і судді, бо діють від імені держави) повинна завжди заохочувати навіть бажання виправитися, яке потім може перерости в правомірну поведінку, а не рубати на корені, перші зародки правослухняної поведінки. Саме з цих причин виникає питання: чому судді свідомо, чи не свідомо не аналізують законодавство, здійснюють своє суб'єктивне тлумачення тієї чи іншої норми права, порушуючи права ув'язнених?

Висновки. В сьогоденні умовах особливого значення набуває судова практика, яка покликана встановити певні орієнтири для практичної діяльності, зокрема, щодо здійснення оцінки виправлення засуджених. Безперечно, можна стверджувати, що в Україні не існує судового прецеденту як джерела права (за винятком рішень Європейського Суду з прав людини), а, отже, вплив судової практики на діяльність органів і установ виконання покарань не слід називати визначальним. Однак, відомо, що результат розв'язання судом того чи іншого питання завжди відбивається на правозастосуванні, оскільки мимоволі скеровує діяльність відповідних органів і посадових осіб. У правовій літературі судову практику зазвичай відносять до допоміжного джерела права, оскільки об'єктивно спостерігається явне зростання ролі судового прецеденту в правотворчій діяльності держави. Але сьогодні така судова практика вводить не тільки простих людей, а і правників-професіоналів в оману, саме тому і вимагає свого вирішення на законодавчому та підзаконному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України [Текст] : наук.-практ. комент. [Текст] / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 560 с.
2. Романов М.В. Правовий аналіз обсягу і меж застосування умовно-дострокового звільнення або заміни покарання більш м'яким / М.В. Романов // Журнал східноєвропейського права. – 2016. – № 29. – С. 68-63.
3. Сизый А.Ф. Поощрительные нормы уголовно-исполнительного права (проблемы теории и практики): Моногр. - Рязань, 1994. – 121 с.